

MARCEL PROUST

Az eltűnt madeleine nyomában

IV. KÖTETLEN

Madeleine-ék

...az, aki írás közben megittam nagyanyámat, mert oly kicsiny emberi örömeink csészéje és oly hamar fenéig ürítjük a végtelen utáni csillapíthatatlan szorongásunkban; én szürcsöltem kortyról-kortyra nagyanyámat, mert ugyanúgy voltam vele, mint az élettemmel és ezzel a mondattal; ha már egyszer elkezdtem, képtelen vagyok abbahagyni.

- Imádom a színházat, az maga az élet; emlékeznek rá, hogy Menjen márki mekkora jelenetet rendezett legutóbb, mert nem bírta elviselni, hogy társaságban mindig a felesége a főszereplő?!

- Színház az egész világ, színész benne minden férfi és nő, legalábbis én így gondolom.

- Imádom Shakespeare-t!

- Én csak az Oidipusz királyt láttam tőle. Borzalmas volt, amikor Oidipusz egy tüzes gerendával kiszúrta a Küklopsz szemét, akiről később kiderült, hogy nem is az anyja.

- Festői nagy jelenet lehetett, az biztos. De mit szólnak ezekhez a reneszánsz mesterekhez?

- Nekem az egész reneszánszból egyedül Dávid tetszik. Csodálatos szobrai vannak. Mind a megtestesült meztelen igazság. És mind lázadó.

- Sajnos a politika egyre inkább beleszól a művészetbe. Ha például Robespierre nem fejezti le Dantent, akkor be tudja fejezni a Don Quijotet.

- Szegény ördög!

- Ki beszél itt a Faustról?

Ilyen és hasonló bölcsességek és igazságok hangzottak el e felettébb művészetpártoló szalonban, Madeleine-éknél, s ezek az új, modern igazságok minél érthetlenebbek voltak, annál megnyugtatóbbak, mert ha egyet is értettem volna közülük, akkor bizonyára azonnal – fél rögtön – szkepszist gyakoroltam volna, de mivel egyet sem értettem, így egészen megnyugodtam, amivel csak azt árultam el, hogy még nem vagyok a hülyeségnek azon a magas fokán, mint ők. Mert mi más a gondolkodás, mint beteges távulás a világhoz, az univerzális hülyeséggel való egyenrangúvá válás gögös kísérlete, ami azt eredményezi, hogy a gondolkodó embert előbb-utóbb egyre többen kerülnek, s csak az a vi-

gasz marad számára, hogy hasonlatos azokhoz a combray-i békástó mélyén heverő pénzérmékhez, amelyekről az a hír járja, hogy az összes bacilust elpusztítják maguk körül.

És ebben a pillanatban, azaz majdnemmostdemégsem már én is ott ültem Madeleine-ék szalonjában, én, az intellektuális ingyenélő, a hivatásos szalonszindbád, egy proustituált, aki már gyerekkorában is arra a kérdésre, hogy „Mi akarsz lenni fiacskám, ha nagy leszel?” egyszerűen, de határozottan azt válaszolta „Vendég”; szóval ott ültem a szalon megszokott vendégeitől kissé távolabb egy meghitt, gyertyafényes sarok védettségében mint ama combray-i pénzérme távol a bacilusoktól. Madeleine-ék szalonja egészen más volt, mint Memoire-ék szalonja, de az is lehet, hogy Memoire-ék szalonja különbözött Madeleine-ékétől, mivel azonban az igazság rejtőzködni szeret és nem szereti a végleteket, inkább arról volt szó, hogy a két szalon egyáltalán nem hasonlított egymásra, maximum annyira, mint két iker két tojásra. Különbözőségük leginkább a keleti India, s a nyugati Európa füstölőszertartásának eltérését mutatta; Memoire-ék a régi, múltbanéző hagyományos Keletre emlékeztettek, Madeleine-ék ízig-vérig a Nyugatot képviselték azon hasonlóság alapján, hogy míg Keleten a füstölés az örök lélek árnyainak megfoghatatlan kavargását idézi, addig Nyugaton csak a disznóhús tartósítására jó.

Az asztalfőn Camembert márkiné ült, akit rendszerint sajátos aura vett körül, s aki bejáratos az ilyen körökbe, az három lépés távolságból érezhette, hogy Camembert márkiné valami nemesen kiérlelt család sarja; mellette Champagne uraság mélézött, pedig órá leginkább a szüntelen pezsgés volt jellemző, viszont Fondue, a bankár, ki egyébként nagyon mértékletes volt és apró falatokban kívánta élvezni az életet, éppen most ért a diósbejgli egyik végéből a másikig, hogy utána nagy hévvel tömje magába az asztalon lévő finomságokat, a gesztenyés mandulatortaszeleteket mogoróval és áfonyás tejszínnel, valamint az ehhez hasonló satöbbiket.

Én a sarokból figyeltem, ahogy e pénzarisztokraták érkezéskor még oly merev arcát valami ismeretlen, belülről jövő nyugalom szállja meg, amely lehetne a lélek pillanatnyi adománya is, de itt nem lehet más, csak a megemelkedett vércukorszint. Nincsen érdekesebb, mint figyelni ezeket az arcokat, amelyek percről-percre lesznek egyre puhábbak, kerekesebbek, szelídebbek, hogy azután észrevétlenül átmenjenek ásitásokkal és homályos szemekkel kísért délutáni ájulásba, amikor is tulajdonosaik mindent elfelejtenek és már arra sem emlékeznek, hogy mit felejtettek el, és ez olyan nagyon jó.

De nem untatom tovább az olvasót olyan dolgokkal, amelyek tulajdonképpen engem sem nagyon érdekelnek, de ha untatni akarnám, akkor se nagyon tudnám, mert a következő elmúlt pillanatban Madeleine-né megrázta apró ezüstcsengőjét, mire kitárult a szalon ajtaja és azon rengeteg, ezernyi, milliónyi kis madeleine érkezett szobalányostól-ezüsttálcástól, természetesen széles mo-

soly kíséretében felszolgálva. Ez volt az a pillanat, amire mindig is vártam, amikor végre eljött az én Időm, a Most, s a legfurább benne az, hogy éppen most jött el. Ebben a pillanatban úgy éreztem, hogy valami olyan dolog történik bennem, amely végre méltó hozzám: valami rendkívüli. Miközben szemem a kis kagyló alakú madeleine-ekre tapadtak, polgári spleentől alélt lelkembe hirtelen – két és fél hamarost – belehasított a bőség és engem azonnal magával ragadott a nagy madeleine-érzés, mert ebben a Közös Időtöltésben, amit életnek hív a vágyakozó emberi értelem, számomra megszűnt minden, hiszen az élet élni akar, a boldogság boldogulni, én pedig madeleine-t enni.

Már a következő elmúlt pillanat is később volt, mint amikor rávettem magam a hozzám legközelebb eső tálcára, természetesen megtartva a szalonban kötelező etikett és az emberi ösztönökből fakadó kulturátlanság eltérése alapján ki nem mondott íratlan szabályokat, így az összes madeleine helyett egyszerre csak négyet vettem a számba. Bűvös öröm áradt el rajtam, nem éreztem többé magam közepesnek, véletlennek, halandónak és ebből kifolyólag a madeleine-t, ezt a kis hétköznapi-mindennapi süteményt is mennyeknek éreztem, földöntúlinak, de nem azért, mert csaltak az érzékeim, hanem hogy elhiggyem, egy isten kóstolgatja. Határozottan éreztem, hogy kezdek magamra találni, csak azt furcsállottam, hogyan kerülök ide e másodrangú szalonistenek és újjagazdag ególemek közé én, aki nélkül ők tulajdonképpen nem is lennének, hiszen csak azért találtam ki őket, hogy legyenek, akik közül kiemelhetem magamat, ők lényegében nem is voltak, hiszen abban a pillanatban senki nem létezett rajtam kívül, csak én és a madeleine. Faltam őket teli szájjal, egyiket a másik után, másikat az egyik előtt, egyenként és négyesével, s ahogy tűntek el bennem, úgy lettem én is egyre magabiztosabb. Korábban hozzászóltam a hiányhoz, de már a hiány sem hiányzott, annyira eltöltött a madeleine. A madeleine-evés mindhárom szakaszát kiélveztem, hiszen mi más lett volna ennek a délutánnak a célja és értelme, ha nem az élvezet, annak örömteli érzete, hogy ismét önmagam lehetek. Én én. Az első madeleine-ek még a test mohó vágyának kielégítésére jók, az utána következők a lélek mohóságát csillapítják, míg ezt követően, mikorra az isten gyomrának telítettsége elér egy szintet, már az ingyenc szellem metafizikai bukfenceit és kötözködését szolgálják; a Panta Madeleine így mutatja meg az utat a materiális biztonságon át a szellemi örömközig azon az alapon, hogy csak teli gyomor vezethet elmélkedéshez. (Üres has csak vizionál!) Ez nemcsak evés volt, hanem valóságos szellemi bekebelezése annak, amit úgy hívnak: MADELEINE. Mert ez nemcsak egy sütemény, nem is sütemények sora, hanem maga a SÜTEMÉNY, vagyis az ELET. Madeleine volt ez a javából, kezdve a friss, meleg, illatos madeleine-ektől, amelyeket kis kagylócska alakú sütőformákból vesz ki maga Vénusz, az Univerzális Világkonyha édeskéje, egészen azon kemény madeleine-ekig, amelyek olyan szárazak, hogy már csak kopogtatónak jók Szent Péter kapuján, amikor majd

a végtelenre tátjuk ki szánkat, és mindazok a madeleine-ek, amelyek a kettő közötti édes életben szolgálják újrateremtődő éhségünket: az omlós fahéjas madeleine, az állott madeleine, a morzsáira hulló, az izgató, az ínycsiklandozó, az édeskés, a negédes, a megereszkedett, az ízetlen, a napról-napra más madeleine, amelyekből nem lehet nem enni, ahogy nagyanyám is mondta egyszer „Aki belekóstol, nem bírja abbahagyni.” És valóban így is volt, hiszen miközben az egyiket ettem, a másikra gondoltam, fél szemmel a harmadikat lestem, nehogy a negyedik másé legyen. Igaza lehetett Szókratésznek, az ember egyetlen dolgot akar: Más. Miközben már a negyedik madeleine fahéjízét éreztem vaníliaíznek, aközben egybefolytam azzal az örömmel, amely a madeleine szájpaddlához szorításából táplálkozott, s amely eljuttatott engem is elmém álmatag, nyugodt, szorongásmentes tájaira, a lélek éléskamrájába, hogy ott rátaláljak az igazi csemegére, de be kell vallanom istenesen, hogy az érzést én sem tudtam megfogni, csak a madeleine-t.

Igen, szerelmemet is Madeleine-nek hívták, akit most itt látok magam előtt teljes életnagyságban, s ezek szerint, ha Ő itt van, akkor nem lehet ott, ahol most éppen van, de az is lehet, hogy Én vagyok ott, ahol Ő most van, netán csak Ő képzel oda Engem, ahol Ő van, vagy ami még ennél is felkavaróbb, Ő képzelte ide saját magát Nekem, hogy láthassam. Már csak az a kérdés, tud-e róla, hogy Én Őt elképzeltem vagy Én tudok-e egyáltalán ebben a pillanatban saját magamról. Ő azzal van itt, hogy nincs itt, én pedig ezért vagyok magamon kívül. A lényegen persze semmit sem változtat, hogy ezt az egészet Én vagy Ő, netán mindkettőnk képzelet, mert a lényeg az, hogy itt vagyunk szemtől-szembe valahol téren és időn kívül egy örök térben és időben, és hogy tulajdonképpen ezzel már egyikünk sincs Itt, és ez nem is lehet másképp, hiszen mindegyikünk sorsa a jelenhez kötődik, a jelen lényege pedig éppen az, hogy sose vagyunk jelen; ahogy ez már engem gyerekkorom óta kísér, hiszen comb-ray-i nagyanyám is mindig azon mérgelődött „Ez a kölyök sosincs itt, mikor kéne”.

Persze ez még akkor volt, de most Most van és ebben a pillanatban ismét a szalonban voltam-vagyok, és megdöbbenve kellett tudomásul vennem, hogy miközben lelkem odavolt e délutáni ájulásban, amikor az ész hátradől és átadja helyét az eszetlenségnek, azalatt testem édes közönnyel falta a dundi madeleine-eket, olyannyira, hogy mire a lelkem visszaért, testem már az evés végső stádiumába jutott, mikor már sem a Madeleine, sem a madeleine nem számít, csak a belső nyugalom nyállal keverten. Az isteni madeleine-ek lélekmorzsaímmal keveredtek és összeálltak egyetlen Mohó Lélekké, ami eztán úgy kezdett viselkedni, mintha egyedül én lennék a világon, e szalonkozmoszban, pedig lehetséges, hogy e Mohó Lélek is csak egy apró morzsa a Nagy Lélekben, amely szerteszét van szórva élőlényekbe, különös tekintettel a madeleinekre; de a Mohó Lélek nem vett tudomást erről, így én csak faltam tovább most, azon-

nal, máris, olyannyira, hogy már a rögtön is későn lett volna, amolyan szerény isten módjára, aki beéri az Egésszel. S amikor már nem volt nálam nagyobb, s úgy éreztem, hogy én vagyok az Egyetlen, aki fél méterrel a föld fölött jár, akinek az egyébként oly bonyolult emberi élet is már csak egy falásnyi madeleine; éppen akkor, azaz megintmostdemostigazán egy szempillantás alatt eltűntem a szemem elől. A következő hirtelenben rá kellett ébrednem, hogy átléptem az emberi végzet szabta határokat, mert már nem én faltam a madeleine-t, hanem a madeleine falt engem, s e Kozmikus Madeleine, e Világsütemény a pillanat tört része alatt úgy nyelt el, mint saját múltját, engem, az istenmorzsát, hogy aztán egyszer MAJD az Idő bendőjéből mint trónfosztott mindenható újra és újra felkérődzem magam vagy legalábbis kísérleteket tegyek rá.

És a következő jelen pillanatban én, a szalonok istene már csak egy bőgőmasina voltam, egy síró gyerek, aki kikíváncozott belőlem; aztán hirtelen egy zsarnok siheder jött ki, aki azzal fenyegeti környezetét, hogy a Combray melletti Madeleine vizébe öli magát; ezt követően egy nemi éresben lévő úri nebuló, aki anyja szoknyája mögül a városka összes csinosabb madeleine-ét megbámulja; majdan egy nagyokos, aki szalonról-szalonra hordja madeleine-filozófiát egész metafizikai arzenálját; aztán egy szégyenlős fiúcska, kit állandósult lányos zavara miatt egész környezete egyszerűen csak „a madeleine”-nek hív, kinek az arcán látható örök pírről sosem lehet tudni, hogy felszíni szemérmesség avagy belső düh; majdan egy gyáva kölyök, aki akkor is összerezzen, amikor véletlenül szárazabb madeleine-be harap, mire azonnal szorongani kezd, s hívja anyját, az egyetlen igazi Madeleine-t, hogy óvja meg őt saját magától; majd ismét a bőgőmasina, aki kezében üres tálcát szorongat és még számtalan alak, aki eddig bennem volt, most mind ott volt előttem, hogy a teli gyomor zűrzavaráról árulkodjék, olyannyira, hogy ha saját helyemben lettem volna, akkor se értettem volna, hogy mit keresek itt.

Aztán ahogy a teli gyomor zűrzavaros álmai is véget érnek, úgy kellett nekem is a rögtönkövetkező pillanatban ráébrednem a valóságra, mert a rögtönkövetkező elmúlt pillanatban már nem volt ott...